

folklor/edebiyat - folklore&literature, 2024; 30(3)-119. Sayı/Issue -Yaz/Summer
DOI: 10.22559/folklor.2710

Araştırma makalesi/Research article

Folklorun İşlevleri Üzerine Eleştirel Bir Çözümleme

Critical Analysis on the Functions of Folklore

Erdoğan Altınkaynak*
Vedi Aşkaroğlu**

Öz

Folklorun tanım ve kapsam alanı farklı ülke ve kültürlerde değişik şekilde kullanılmakta ve uygulanmaktadır. Ortaya konulan kuramlar da buna göre eleştiri alabilmektedir. Türkiye’de folklor araştırmalarında kullanılan yöntemler arasında Bascom’un işlevsel kuramı da yer almaktadır. Ancak bu kuramın Türkiye’deki folklor çalışmalarının kapsam alanıyla ilgili olarak eksiklikleri bulunmaktadır. Bascom’un folklorun işlevlerine ait kuramı dört temel unsura dayanmaktadır. Bunlar “a) Hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme, b) Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme, c) Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve d) Kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma” şeklinde belirlenmiştir. Bu işlevlere İlhan Başgöz tarafından “Protesto” işlevi eklenmiştir. Sıralanan işlevler Türk Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi’ni oluşturan ürünler içerisinde

Geliş tarihi (Received): 14-07-2023 Kabul tarihi (Accepted): 27-04-2024

* Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ardahan-Türkiye/Ardahan University Faculty of Humanities and Literature Turkish Language and Literature Department. erdoganaltinkaynak@ardahan.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-1105-0479

** Prof. Dr., Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Giresun-Türkiye/ Giresun University Faculty of Science and Literature English Language and Literature Department, .vaskaroglu@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-7060-4139

ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve etnolojik açılarından yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmada, folklorun işlevlerine ek olarak “ekonomik getiri ve kazanç elde etmek”, “sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlamak”, “biyolojik ve psikolojik rahatlamayı sağlamak”, “milli ve bireysel bilincin oluşmasına katkı sağlamak”, “vücut egzersizleri yapmada kullanılmak”, “yalnızlık korkusunu üzerinden atmak”, “bilim, sanat ve edebiyata ilham kaynaklığı etmek” ve “anlatım ve ifadeye zenginlik katmak” gibi işlevlerin de incelemeler ve değerlendirmelerde hesaba katılarak kuramın genişletilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Anahtar sözcükler: *folklor araştırmaları, folklorun işlevleri, işlevsel kuram, yapısalcılık, psikanaliz*

Abstract

The definition, application and scope of folklore are held differently in various countries and cultures. The theories / approaches / methods put forward are criticised for this reason. Among the theories applied widely in folklore researches in Türkiye is Bascom’s functional theory. Yet, this theory has several important defects stemming from the scope and application of folklore in Türkiye. Bascom’s functional theory is based upon four basic principles. These are “a) Having good time, entertainment and enjoyment, b) Supporting values, social norms and traditions, c) Transmission of education and culture to new generations and d) Overcoming personal and social pressure”. İlhan Başgöz added a new function to these, which is “Protesting”. These functions are inadequate in products of Turkish Folk Literature and Folklore as they do not include all the economic, sociologic, psychologic and ethnologic influences. In addition to these functions, in the article, we have discussed scientifically the practices of some folkloric products and come up with additional new functions, which are “having an income, economic support”, “facilitaing and increasing solidarity and charity”, “facilitating physical and psychological relief”, “contributing to the formation of personal and national consciousness”, “helping in physical activity and training”, “getting rid of the feeling of loneliness and helplessness (solace)”, “offering a source of inspiration for science, art, cinema and literature”, and “increasing the power and influence of verbal expression”.

Keywords: *folklor studies, functions of folklore, functional theory, structuralism, psychoanalysis*

Extended summary

It is quite natural that the term of folklore or folk literature does not evoke the same or a homogenous understanding in people’s minds. Just like the partly ambiguous and relative description / definition efforts in many other social science disciplines, a polyphnic case or difference does not stem from basing the definitions upon the language itself as a signification system, mostly blended with culture, beliefs, dogmas, biases and subjectivity. The fact that the main meaning generating factors / agents in folklore and folk

literature are directly connected with such social phenomena as culture, values, religion and beliefs explains why differences occur. In other words, the set of values created / produced by culture, beliefs, religion (and even religious sects and congregations) are combined with such variables as geography, economy and history, which creates a process of differentiation through the dissemination of the produced meaning from the local to national and then the universal level. The set of values, seemingly universal in terms of principles and rules, have created a structure of their own in the historical process through the discourses embodied with the various religious and non-religious practices, rituals and ceremonies as well as the performance of oral (sometimes accompanied with music and even dance) and written literary products, and that differentiation / uniqueness on the micro level has been transformed into a variant of macro principles. For example, one of the two communities with the same national, ethnical and religious background uses “bağlama” (a traditional instrument with eight strings like a lyre) as the musical instrument in their performance of oral traditions whereas the latter uses “kemence” (a traditional instrument with four strings like a violin). Just such a difference in the choice of musical instruments has differentiated the rhyme, rhythm, free verse and lyrics of the songs to be performed and the general structure and spirit of the performance.

Additionally, special attention must be paid to the presence of various approaches, methods and theories in the field of folklore. It does not seem quite possible to have a universal theory which can address all the different ethnical, geographic, economic and belief communities, as the application will inevitably have to ignore several differences just to create an all-inclusive set of principles. Therefore, even though a “general” folklore theory and terminology can be mentioned when classification is considered, there will surely be a need to develop special definitions and approaches in order to include those outside the general criteria, or do not fit into classical definitions. Some approaches / theories prioritize structural elements, some the content, some the style and some others put the functions into the center and analyze the similarities and differences and base their classifications and the outcomes they attain accordingly. Relatively more comprehensive approaches follow an eclectic way and employ the principles and definitions of more than one theory. Still, the basic principles and findings of the approach put in the center cannot be applied in the same way for all the products / works; it can even be said, in some such application or analytical attempts, a kind of artificiality exists.

For the sake of inclusiveness, instead of the stipulation of a theory / approach / principle, it is more practical and scientific for a researcher / literary critic / compiler to enlarge the present theories and add new principles to them in order to solve the inadequacy / lack in their application. For this reason, we aim to discuss the issue with scientific reasoning and new findings and make contributions through new functions to the classifications of folk literature products, which were previously developed by various scientists and researchers and have gained a wide space of application as structural, psychoanalytic and functionalist theories. So, first of all the definition of folkloric performances will be made, then the present theories will be critically discussed as regards their missing functions, principles and the controversial

aspects, and finally new suggestions will be made to make these theories more practical, coherent and inclusive.

Although it is not the main aim in this study, it must be noted that almost all the theories applied at present have some defects and shortcomings. It can also be alleged that all the theories are and must be hadled and evaluated critically. The structuralist approach suggested by Vladimir Propp, demanding the analysis of (fairy) tales according to functions (2008), the psychoanalytic approach of Joseph Campbell, which is applied widely to all types of mytical narratives, through the analysis of signs indicating the maturation of the hero through defined stages (2017), Krohn's historical geographical method, suggesting the analysis of the origins of folk narratives, where they were produced, their natural forms, types and how they spread to different geographies (Oğuz, Ekici et al, 2010; 61), and William Bascom's functional theory, classifying teh functions of folklore (Oring, 2012; 267-278) all seem to be coherent within themselves, yet they lack some points (Yücel, 2012) and need to be completed and developed futher.

As it is the direct issue handled in this study, we especially focused on the functions of folkloric performances. Bascom's functional theory is based upon four basic principles. These are are "a) Having good time, entertainment and enjoyment, b) Supporting values, social norms and traditions, c) Transmission of education and culture to new generations and d) Overcoming personal and social pressure". İlhan Başgöz added a new function, which is "Protesting". These functions are inadequate in products of Turkish Folk Literature and Folklore as they do not include all economic, sociologic, psychologic and ethnologic influences. In the article, we have discussed scientifically the practices of some folkloric products and come up with additional new functions, which are "having an income, economic support", "facilitaing and increasing solidarity and charity", "facilitating physical and psychological relief", "contributing to the formation of personal and national consciousness", "helping in pysical activity and training", "getting rid of the feeling of loneliness and helplessness (solace)", "offering a source of inspiration for science, art, cinema and literature", and "increasing the power and influence of verbal expression".

Giriş

Halk bilimi ya da halk edebiyatı denildiğinde, herkesin aklına aynı ya da homojen bir anlamın gelmemesi son derece doğaldır. Diğer birçok sosyal bilimin / alanın kısmen muğlak ve göreceli anlamlandırma / tanımlama çabalarında olduğu gibi, sadece tanımlamanın dilsel bir dizgeye oturtulmasından kaynaklanan çok-anlamlılık ya da farklılık söz konusu değildir. Halk bilimi ya da edebiyatı içinde asli anlam kurucu öğelerin kültür, değerler, din ve inanç gibi kavramlarla/yapılarla doğrudan ilgili olması farklılaşmanın ana nedenlerini görünür kılmaktadır. Başka bir deyişle, kültürün, inancın, dinin (ve hatta mezhep ve cemaatlerin) ürettiği değerler dizgesi coğrafi, ekonomik ve tarihi değişkenlerle birleştiğinde ortaya dağılarak parçalanarak evrenselden ulusala ve oradan da yerele kadar yayılan bir farklılaşma süreci ortaya çıkar. İlkeler ya da kurallar açısından evrenselmiş gibi görünen

değerler dizgesi, tarihsel süreçte çeşitli dini / dindışı uygulamalar, ritüeller ve törenlerin yanı sıra sözlü (ve kimi zaman müzikli) edebi ürünlerin icrası ile somutlaşan söylemler aracılığıyla, kendine özgü bir yapıya dönüşmüş ve bu mikro düzeydeki farklılaşma/benzersizlik, makro ilkelerin bir varyantına evrilmiştir. Örneğin aynı ulusal, etnik ve dinsel arkaplana ait olan iki topluluktan birisinin sözlü icra geleneğinde müzikal alet olarak bağlamayı kullanırken biri de kemençeyi asıl müzik aleti olarak seçebilmiştir. Bu seçim bile nota yapısını, ritmi, bunlar da hece yapısını ve müziğin eşlikçisi oyunların genel yapısını ve havasını farklılaştırmıştır.

Buna ek olarak alanın ve onun içinde barındırdığı farklı yaklaşımların, yöntemlerin ve kuramların varlığına da dikkat etmek gerekir. Tüm etnik, coğrafi, ekonomik ve inançsal farklılıkları bir arada tutup, hepsine aynı şekilde uygulanabilecek evrensel bir kuramın varlığı çok olası gibi görünmemektedir. Bu yüzden sınıflandırmaya gidildiğinde “genel” halk bilimi kuram ve kavramlarından bahsedilmesi doğal gibi görünse de kapsamın dışında kalan ya da tam uyumlu olarak kabul görmeyen diğer ürünlerin de alan dışına itilmemesi için özel bazı tanım ve yaklaşımların geliştirilmesine ihtiyaç olmaktadır. Kimi yaklaşımlar/kuramlar yapıyı, kimileri içeriği, kimileri üslubu ya da işlevleri merkeze alarak benzerlik ve farklılıkları irdelemeyi ve hem tasnifi hem de çözümlemeyi buna göre öncelemekte ve önermektedir. Kimi yaklaşımlar da eklektik (seçmeci) bir yöntemi benimseyerek aynı anda birden fazla yöntemin ilkelerini uygulamaktadır. Ancak merkeze alınan yaklaşımın temel ilkeleri ve bulguları yine her ürüne/esere aynı şekilde uygulanamamaktadır, hatta uygulamaya çalışanların çalışmalarında bazen bir tür zorlama da sezilebilmektedir.

Kapsayıcılık açısından bir kuramın/yaklaşımın/ilkenin dayatılmasından çok çözümlemeci, derlemeci ya da uygulayıcının mevcut olan kuramları genişletmesi, onlara eklemeler yapması uygulamadaki yetersizliği/eksikliği de çözme adına önemli bir katkı sağlayabilir. Buna dayanarak daha önce çeşitli bilim insanları tarafından geliştirilen ve geniş bir uygulama alanına sahip olan yapısalcı, psikanalitik ya da işlevsel kuramların işlevler açısından tasnifine katkı sağlayacak yeni işlevlerin varlığını bilimsel verilerle ortaya koyma amacı taşımaktayız. Bu amaçla ilk olarak folklor icralarının işlevlerinin tanımı/betimlemesi ortaya konulacak, mevcut kuramların eksik ya da tartışmalı ilkelerine eleştirel yaklaşım gösterilerek irdelenecek ve yeni önerilerle kuramların daha uygulanabilir, bütünlüklü ve kapsayıcı olmalarına katkı yapılacaktır.

Folklorun işlevleri

Halk biliminin ve öznelde halk edebiyatının çalışma sahası oldukça geniştir. İnsana dair olan neredeyse her şeyin bu alana girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Mimariden balbalalara, giyimden tarımsal aletlere, mağara resimlerinden halı ve kilim motiflerine kadar daha pek çok şekilde genişletilebilecek bir alana yayılmış olan folklorun elbette ki tasnif, kuram, kavram, tür ve şekil bilgisi, işlevleri ve icrası da eşit derecede bir farklılık arz edecektir.

Folklor araştırma yöntemleri ve bu yöntemlerin dayandığı kuramların hiçbirisi aslında her türlü farklılığı kapsayacak ya da yeterince açıklayıcı olacak kadar geniş/evrensel ve bu

yüzden de herkes tarafından kabul görmüş değildir. Bu çalışmadaki asıl amaçlarımızdan birisi olmamasına rağmen, eleştirel bir bakış açısı ile alanda günümüzde uygulanmakta olan her kuramın kendine göre bir eksiği veya kusurunun olduğunu söylemek gerekir. Bu nedenlerle eleştirilmeyen kuram olmadığını iddia etmek de mümkündür. Vladimir Propp'un masalların yapısal unsurları işlevsel bir bakış açısına göre incelemeyi öneren yapısalcılığı (2008), Joseph Campbell'ın mitik anlatıların her türüsüne geniş biçimde uygulanan ve kahraman mitinin erginlenmesini farklı aşamalarla göstergeler yoluyla açıklayan psikanalizmi (2017), Krohn'un sözlü halk anlatılarının kökensel incelemesini yaparak nerede üretildiklerini, asıllarını, türlerini ve tarihsel süreç içinde hangi coğrafyalara yayıldığını incelemeyi öneren tarihi coğrafi metodu gibi (Oğuz, Ekici vd, 2010; 61), William Bascom'un folklorun işlevsel açıdan sahip olduğu özellikleri tasnif eden işlevsel kuramı da (Oring, 2012; 267-278) kendilerine özgü tutarlı ama eksik ve tamamlanmaya muhtaç (Yücel, 2012), geliştirilebilir kuramlar olarak öne çıkmaktadır.

William Bascom folklorun işlevlerini “a) Hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; (b) Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme; (c) Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve (d) Kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma” (Oğuz, Ekici vd. 2010; 84) şeklinde belirlemiştir. Bu işlevlere İlhan Başgöz tarafından “Protesto” işlevi eklenmiştir (Oğuz, Ekici vd: 2010: 85). Ana başlıklar halinde verilen bu işlevleri Türkiye’de bazı araştırmacılar kuram olarak ele almış ve çalışmalar yapmıştır. Günümüz Türk toplumlarının folklor araştırmalarında bu yöntemin kullanılması ile ortak değer yargılarının ortaya konmasında önemli bir görev üstlendiğini ve üstleneceğini söylemek gerekir. Ancak kimi zaman genel bir çerçeve çizme olanağı sunmasına karşın, bize göre yukarıda saydığımız bu işlevler folklor ürünlerinin değerlendirilmesinde bazı eksiklikleri de beraberinde taşımaktadır. Genel anlamda ister üretim ister icra ve bunlara bağlı olarak isterse çözümleme aşamalarında folklor ürünlerinin içerdiği ekonomik, psikolojik, sosyolojik, ideolojik, sportif nitelikli işlevlerinin ihmal edildiğini ortaya koymak gerekir. Zira, bu işlevlerin incelemelerde eksik bırakılması konuların ya da folklor ürünlerinin işlevsel açıdan ele alınmasında eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Benzer şekilde, işlevsel yöntemin hareket noktasını oluşturan ana unsurun, sadece Halk Edebiyatı metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları ve icra edildikleri bağlam (Irmak, 2017: 185) olduğu da hesaba katılmalıdır. Buna göre, sadece metnin üreticisi ve icracısı değil, dinleyicisi ve ortam da önemli bir öneme sahip olacaktır.

Folklor sadece edebî ürünlerden oluşmaz. Onu oluşturan toplumun günlük hayatın ait hemen her yönünü kapsayan birikimleri de kapsar. *Türk Folklor Arşivi Kılavuzu*'na (1969) göre bunlar: “Dil ve anlatım”, “Aşıklık geleneği ve edebiyatı”, “Tekke edebiyatı”, “Anlatmalar”, “Anonim şiirler”, “Kalıplaşmış ifadeler”, “Dayanışma, yardımlaşma ve eğitim kurumları”, “Hayatın geçiş dönemleri”, “Halk hekimliği”, “Halk veterinerliği”, “Halk meteorolojisi”, “Halk takvimi”, “Halk hukuku”, “Bayramlar, törenler, kutlamalar”, “İnanışlar”, “Halk tiyatrosu”, “Oyun, eğlence, spor”, “Halk dansları”, “Halk müziği”, “Giyim, kuşam, süslenme”, “Halk sanat ve zanaatları”, “Halk mutfağı” ve “Halk mimarisi” şeklinde ifade edilen folklorun dallarıdır.

Ekonomik açıdan folklor ürünleri incelendiği zaman, her folklor ürününün yaşatıcısının veya icracısının görmüş olduğu hizmet karşılığında belirlenmemiş veya önceden anlaşma yoluyla elde ettiği bir kazanç kapısı olduğu ortaya çıkacaktır. Bu kazanç sayesinde icracı kendisine bir miktar gelir ve kişisel ekonomisine katkı sağlamış olur. Ekonomik etki sayesinde hem icracının sanatını devam ettirebilmesi hem de sanatın sosyal ve kültürel anlamda icracının çevresine toplanan kişilere eğitici, öğretici işlevlerin yerine getirilmesi mümkün olur. Örneğin geleneksel Türk tiyatrosunun türlerinden biri olan meddahlıkta, meddah anlattığı hikâyeden dolayı dinleyicilerden toplanan para ile kendisine kazanç sağlamış olur. Diğer bir geleneksel Türk tiyatrosu türü olan ortaoyununda rol alan çok sayıda kişinin yanı sıra olayın daha eğlenceli, dikkat çekici ve zihinde kalıcı olmasına katkı sağlayan müzisyenler de sanatlarının karşılığı olarak toplanan paradan paylarına düşeni alarak kazanç elde ederler. Bir ağıtçı çağırıldığı cenaze evinde kendisine verilen hediyeler (kimi zaman ise para) ile bir kazanç sağlar. Aşıklık geleneği içinde aşıklar davet edildikleri özel küçük toplantılarda veya konser gibi büyük toplantılarda sanatlarının karşılığı olarak verilen ücret ve bahşişlerle kendilerine kazanç sağlar.

Cerrahoğlu'nun (2013) da belirttiği gibi, düğünler ve düğünlerin bir bölümünü oluşturan bazı merasimler icra edilen folklor ürünleri arasında yer alır. Düğünler gibi, festivaller de bu açıdan aynı işlevlere sahiptir. Düğün ve festivallere halk edebiyatı türlerinin birçok türünde icracı olarak katılanların aldıkları yeme-içme gibi hizmet ve hatıra olarak aldıkları hediyelik eşyalar ekonomik birer olgudur. Hediyelik eşya yapmak için üretilen malzeme, hediyelik eşyayı yapan, üretilen eşya veya aleti satan, hediyelik eşyanın ve toplantı alanına kişilerin ulaşımını gerçekleştiren, festival alanına satış tezgâhı kurması için ödenen para da / ücret de ekonomik açıdan değerlendirilmelidir. Turistler veya meraklıları için hazırlanmış eşya ve aletler, oyuncaklar, dokumalar, aksesuarlar, biblolar, tablolar hem bir meslek dalının ortaya çıkmasını ve hem de bir kazanç elde etmenin yolunu açar (O'Sullivan ve Jackson, 2010; Çela vd., 2007; Lee vd., 2012). Karaca'ya (2018) göre folklor açısından panayırlar da bir tür icra alanıdır ve bu yüzden icranın ekonomik katkı sağlama işlevi de bulunmaktadır.

Kimi zaman icracı kimliği ile çeyiz sandığının üzerine oturan, kimi zaman ise gelin alayının önünü kesen ya da düğünde doğrudan eğlenceyi üreten ve yönlendiren müzisyenler, düğünler ve diğer etkinliklerde yemek yapan aşçılar ya da düğünlerde yapılan yarışmalarda yarışarak ödüller kazanan kişiler de folklor ürünlerinin işlevlerinden birisi olan ekonomik boyutu birer örneğidir. Geleneksel sporlardan güreşçilerin başarılarından dolayı ödüllendirilmesi de ekonomik bir hadisedir. Cenazenin defin işlemleri için suyun ısıtılması, mezarın kazılması, soykaların dağıtılması, ıskata oturma (Gündüz, 2017; 178), yemek verilmesi de ekonomik durum açısından bir getirisi olan eylemlerdir.

Halk mutfağı ve bu mutfağı oluşturan toplumun kendi yaşam tarzlarına ve tüketim alışkanlıklarına uygun biçimde ürettikleri eşyaları, aletleri, kapları ve yiyecekleri üretmeleri ve hatta bunları kullanma biçimleri ekonomik hayatın bir parçasıdır. Yiyeceklerin yetiştirilmesi veya temin edilmesi, ham veya uygunsuz bir durumdan yenilir duruma getirilmesi, daha sonraki zamanlarda kullanılmak üzere işlenerek saklanması da ev ekonomisinin temelini oluşturur.

rur. Turşu ve salça yapımı için kavanozlar, bu kavanozların kapaklarının satın alınması; süt ürünlerinin (peynir, yağ, kaymak, kurut) üretimi, deriden tulum çıkartılması ve bunların pazarlanması; pekmez, orcık, pestil gibi ürünlerin yapımı ve pazarlanması da ekonomik hayata ait göstergelerdir. Bu durumda folklorun işlevlerinden birisinin de “meslek ve maddi gelir elde etmek” olduğu ortaya çıkmaktadır.

Psikolojik olarak söz yarışına giren bir aşğın kendi egosunu tatmin etmesi de söz konusudur. Karşısındaki rakibine üstünlük sağlayarak bu egoyu tatmin eder. Karşılıklı mâni söyleşmelerinde veya bilmece çözümlerinde galip gelen taraf da psikolojik olarak üstünlük sağlamış ve aynı zamanda egolarını da tatmin etmiş olurlar. Bilmece sorma geleneği içerisinde bilemeyen taraf veya kişi, soruyu soran tarafa manevi değeri olan hayali bir varlığı (Kabe'nin anahtarı, Süleymaniye Camisi'nin kapısı, Sultan Ahmet Camisi'nin minaresi vs) vermek zorundadır ki bunun da psikolojik bir boyutu vardır (Boratav, 1982: 123). Tekerleme söylemede söylenemeyen veya yanlış söylenen ve bu yüzden kişiyi gülünç duruma sokan durumlar hoşça vakit geçirme değil de insanın psikolojisi üzerine yarattığı etki ve bunun sonucunda toplumun gözünde kimliğinin, benliğinin de etkilenmesine neden oldukları için psikolojik boyutlardır.

Cenaze evine giden ve ağıtta katkı yapan herhangi bir kadın da psikolojik olarak rahatlar. Ölüye giden ağlar, düğüne giden oynar ama her ölüye giden kendi ölüsüne ağlar. Dolayısıyla içinde birikmiş olan sıkıntılardan bir nebze olsun ağlama heyecanını yaşayarak kurtulmuş olur (Altınkaynak, 2015: 64). Burada doğrudan dikkat edilmesi gereken asıl unsur “kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma” yerine bizzat toplumla birlikte olarak rahatlamının gerçekleştirilmesidir.

Ölüm hadisesi gerçekleşikten sonra ölenin arkasından belirli günlerde (üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi, sene-i devriyesinde) öleni hatırlamak, hatırasını yad etmek, dini vecibeleri yerine getirmek, yemek verilmesi, mevlit okutulması, sadaka dağıtılması, mezarlık ziyaretleri, mezar yapımı vs. ölenin yakınlarının psikolojik olarak rahatlamasını da sağlar. Bu durum toplantıya katılanların cenaze sahipleri ile sosyal dayanışmalarının bir göstergesidir ve sadece psikolojik değil aynı zamanda sosyolojik bir olgudur.

Ağıt söyleyen kadın biraz da ölenin arkasından karşılaşacağı zorlukları veya yaşayabileceği sıkıntılarını da dile getirir. Çocukları küçük ise geçimini sağlayan kişi yalnızca eşi ise küçük çocuklu gelinin çocuğu erkek tarafında teslim edip babasının evine gidebilecekse, çocuklarının kendisine yardımcı olmayacağını, eski varlıklı halinin yoksulluğa terk edileceğini, evin ekonomisini yalnız başına düzenleyemeyeceğini düşünüyorsa bunu söylediği ağıtta dile getirebilir. Bunu yaparken yalnız kalmak, hayata ve hayatın zorluklarına karşı çaresiz kalmak, aile düzeninin bozulması, korumasız kalmak gibi endişeleri de dile getirmektedir (Altınkaynak, 2015: 183-188). Kısaca ağıtlar psikoloji biliminin uğraşı alanıyla beraber sosyo-kültürel normlardan da biridir (Ozankaya, 1994: 11).

Ninniler çok özel folklor ürünlerinden birisidir. İki boyutu vardır. Bunlardan ilki çocuğu avutmak, oynatma, uyutmak maksadıyla söylenmesidir. İkinci tarafı ise hiç de göz ardı edilemeyecek bir boyutu olarak söyleyenin kendi iç dünyasını ninniler yoluyla yansıtmasıdır.

Tarlada, evde çalışan ve(ya) evdeki yaşlıların da hizmet ve bakımını gören bir kadının, yardımcı da olmadığı durumda veya eşinin gurbette, askerde, uzaklarda olduğu durumda çocuğunu avutmak, oynatmak veya uyutmak için söylediği ninnilerde sıkıntılarını da dile getirdiği de bir gerçektir. Bu duygulanmaların “kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma” veya “protesto” işlevi ile açıklanması yetersizdir, zira burada etki açısından ele alındığında psikolojik olarak içini dökerek rahatlama sağladığı ve acılarını içe atmadığı içinde karşıdaki kişilere açılmayı ve iletişimi de kurmayı mümkün kıldığı görülebilir. Başka bir durumda, gece karanlıkta, ıssız yerlerden geçerken veya mezarlıktan geçmek zorunda kalındığında türkü söylemek ve ses çıkartmak kişisel korkulardan kaçıp uzaklaşmayı sağladığı gibi, “ben buradayım ve kimseye zararım yok” mesajı içermektedir.

Maniler onları söyleyen kişinin aynı zamanda söylemek isteyip de söyleyemediği duyguları dile getirme aracı olarak da düşünülebilir. Sevdiği kişinin özelliklerini, sevdiğine sitemlerini, başkalarına duyduğu kıskançlıkları, kendisi için uygun eş olacak kişinin vasıflarını manilerde buluruz. Bu tür davranışların ve davranış kalıplarının psikoloji dalının kapsamı içinde olduğu bilinmektedir. Buna göre, folklorun bir diğer işlevi de “Kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma(k)”nın yanısıra “Psikolojik rahatlama sağlama”dır.

Zor ve sıkıcı işlemlerde folklor ürünlerinin icra edilmesi yaygın bir durumdur. Örneğin imece usulüyle yapılan işlerde veya yayla göçü gibi ekonomik faaliyetlerde çalışma ve taşınma gibi işler birtakım sıkıntıları da beraberinde getirir. Bu sıkıntılı durumu aşmak için “otçu göçü”nde (Kaya, Yılmaz, 2018: 71) yaylaya çıkanlar horon teperek göçlerine devam ederler. Manti kesme, salça kaynatma, tarlada çapalama, ürünü kaldırma faaliyetlerinde, mısır ayıklamada, çay toplamada vs. maniler, türküler, atışmalar yapılır. Bunların temellerinden birisi de yapılan işin zorluk ve sıkıntılarını aşmak, işi eğlenceye dökmek, iş yapanın moral ve motivasyonunu sağlamaktır.

Sosyolojik olarak folklor ürünlerinden en fazla yararlandığı yerler geçiş dönemleri diye bilinen zamanlardır. Çocuğun doğumu, kırkını çıkarması, ilk banyosu, diş çıkartması ya da sünneti esnasında yapılan törenler sosyal dayanışmayı da beraberinde getirir. Düğünlerde kız tarafında verilen hediyelerin genellikle ev eşyası olması ve çeyize katkı sağlaması bir sosyal dayanışma örneğidir. Askere uğurlamalarda askere gidecek kişiye çeşitli meblağlarda para verilmesi de bir sosyal dayanışma örneğidir (Şenocak, 2020: 51).

Zihinsel veya bedensel engelli bireyler genellikle toplumun en çok hoşgörü ve sevgi ile yaklaştığı bireylerdir. Onların kusurları, eksiklikleri, davranış ve hareketleri hoş karşılanır hatta onların bu davranış şekillerini, hareketlerini yapmaları adeta teşvik edilir. Onlar hakkında çeşitli efsaneler, rivayetler anlatılır. Dolayısıyla bu bireyler toplumdan dışlanmadıkları gibi toplumun içinde kendine özgü özellikleri ile yer bulmaları ve hayatlarını sürdürebilmeleri de sağlanmış olur. Sosyal yardımlaşma, yardıma muhtaç olanlara yardım etme, dayanışma, zihinsel ya da bedensel engellilerin topluma kazandırılması gibi birçok uygulama, ister insani, kültürel, dini ya da milli bir mesele olsun sosyolojik açıdan kendisi ile dayanışmayı başaran, sosyal toplum anlayışını kurabilen ve insan hakları açısından

uygun davranış biçimlerini uygulayabilen bir toplumun kurulması anlamına gelir. Bu türden uygulamalar için aşağıdaki örneklerle folklor ürünlerinin sosyolojik işlevlerine sahip olduğu somutlaştırılabilir:

Bursa'nın "Deli Ayten"i zihinsel engelliler arasındadır. Zihinsel engelli olmasına sebep sevdiği kişiyle evlenmesine izin verilmemesidir. Sevdiği kişi öldükten sonra sırtına aldığı davul ve cümbüşle çarşı-pazar gezmektedir. Bursa'nın tarihi çarşılarında esnaflar, onu görünce özellikle dükkanlarına girmesi, tezgahlarına dokunması için adeta özel çaba sarf ederlermiş. Bunun sebebi ise gittiği ve girdiği ticarethaneye bereket getireceğine inanılıyormuş. Deli Ayten'in girdiği dükkâna bereket getireceğine inanmak halkın inanç dünyasıyla ilgilidir ama Deli Ayten'in de sosyalleşmesi ve toplumda kendini kabul ettirmesiyle de ilgilidir. Acaba tarihî bir kent olarak ve bir zamanlar başkentlik yapmış olarak Bursa'nın içinde yetişmiş kaç kişinin heykeli vardır? Deli Ayten'in Bursa'da heykeli dikilidir (<https://www.youtube.com/watch?v=JKmT47rkFuc> (Alıntılanma, 12. 07. 2023, saat: 13.09).

Çankırı bölgesinde "köy yareni" toplantılarında davetliler veya katılımcılar arasında her sınıftan insanlar bulunmaktadır. Katılımcılar içerisinde zihinsel, bedensel gibi engelli bireyler de katılır. Bu engelli bireyler toplum içerisinde görev ve sorumluluk alarak varlıklarını kabul ettirmiş ve toplum tarafından da benimsenerek sosyalleşmiş olurlar (<https://www.youtube.com/watch?v=JN08uYiEv04&t=564s> (Alıntılanma: 12.07.2023, saat:13.14).

Trabzon şehrinin belki de en ünlüsü, "Köksal Baba" adıyla tanınan vatandaşımızdır. Toplumun her kesimi tarafından hareketleri, sataşmaları, darp etmeleri hoş karşılanır. Köksal Baba ailesine de yük edilmez veya ailesi Köksal Baba'nın varlığından rahatsız olmaz (<https://www.youtube.com/watch?v=hKW1EtNgIB4>(Alıntılanma, 12.07.2023, saat: 13.07).

Cenaze evine taziyeye gidilmesi, karalı bayramda cenaze çıkan evin ziyaret edilmesi, yaşlı olan kişilerin hamama veya traş edilmeye götürülmesi de sosyal dayanışma örneklerindedir.

Oyun, bütün hareket eden canlı varlıklarda olduğu gibi insan hayatında da çok önemli, ciddi bir iştir. Çocuk, çeşitli oyunlara dahil olarak grup içinde hareket etmeyi, görev ve sorumluluk almayı, paylaşmayı öğrenerek folklorun eğitim işlevini yerine getirmesinde rol oynar. Ancak burada çocuğun sosyalleşmesini de sağlar. Oyuna girmek sadece "eğitim" işlevi ve "hoşça vakit geçirmek" işlevi ile açıklanamaz. Çocuk oyunlarında kullanılan tekerlemeler bir folklor ürünü olmakla birlikte kanun /düzen belirleyici, kimsenin itiraz etmediği kurallardır. Bu yönüyle "değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme" işlevini görmektedir. Bu üç işlev ile birlikte bireyin toplum içerisinde kendisine bir yer edinerek sosyal bir varlık olduğunun da farkına varmasını sağlar. O halde folklorun işlevlerinden biri de "sosyalleşme ve sosyal yardımlaşmayı sağlamada araç görevi görmek" olur.

Folklorun en önemli işlevlerinden birisi belki de en önde geleni milli bilincin oluşturulmasına katkı sağlamasıdır. Her toplumun kendine göre bir teşkilat ve teşrifatı vardır. Bir milleti diğer milletten farklı kılan töre, gelenek, görenek, estetik beğeni, ahlak anlayışı, damak tadı, sofrâ adabı, teşrifat ve teşkilatlanması, dini törenleri ve bu törenlerde uygulanan ritüeller, dil ve dilin kullanılışı gibi kurum ve kurallardır. Folklor ürünleri bu konulardaki tutum ve davranışları sergileyerek bir kültürün yabancı kültürlerin etkisinden kurtulmaya yardımcı olur, kişinin ötekileşmesine engel olur. Toplum olarak “ben”den “biz”e gidilen yolu çizer. Avrupalı halkların baskın olan Fransız kültürünün etkisinden kurtulmak için folklor ürünlerine sarıldığını (Oğuz-Ekici vd, 2010; 7), ulus bilincinin oluşması için Atatürk’ün devlet teşkilat ve teşrifatına folklor ürünlerini yerleştirdiğini, pek çok balo veya toplantılarda zeybek oynayarak bunu da bizzat gerçekleştirdiğini (Tan,2000;73; https://www.youtube.com/watch?v=M93U7_kHGWg&t=340s , (Alıntılanma 12.07.2023, saat:13.04), Nursultan Nazarbayev’in dombra çalarak (<https://www.izlesene.com/video/nursultan-nazarbayevin-dombra-calip-turku-soylemesi/9349024> , (Alıntılanma 12.07.2023, saat:13.00) “Asıl Kazak dombradır” diye Kazak halkının milli çalgısının önemine vurgu yaptığını da unutmamak gerekir.

Folklorun ana dallarından olan halk dansları sadece hoşça vakit geçirmeyi ve topluca eğlenmeyi ifade etmez. Halk dansları sosyalleşmenin yanı sıra beden hareketlerinin ritmik ve sistematik bir biçimde kullanılması yoluyla beden egzersizi yapılmasını da sağlar. Dolaşısıyla bir spordur. Yüzlerce kişinin harmandalı oynayarak veya yüzlerce kişinin yaylalarda kemeçe eşliğinde horon teperek dans etmesini sadece protesto veya hoşça vakit geçirmekle izah edemeyiz. O halde folklorun bir de spor ve jimnastik fonksiyonu olmaktadır. Çocuk oyunlarından bazıları da (uzun eşek, seksek, çizgi, birdir bir, elim sende, mendil kapmaca vs.) aynı görevleri görmektedir.

Folklorun işlevleri öznelinde tartışması yapılan konu açısından değerlendirildiğinde, folklor ve ürünlerinin kuram, kavram, tanımlar, türler, şekil ve işlevler gibi birçok açıdan yeniden gözden geçirilmeye ve geliştirilmeye muhtaç olduğu ortaya çıkacaktır. Bu makalede doğrudan tartışılmasa bile bu çalışmadaki bakış açısının etkisiyle öneri olarak folklorun farklı boyutlarının çalışılabileceğini söylemek gerekecektir.

Alanın farklı bir boyutu alanlar arası çalışmaya uygunluğudur. Örneğin folklor, usta sanatkârlar tarafından eserlerine kaynaklık etmeden de kullanılır. Bu konuda çok sayıda hikâye ve romancı, şair, ressam, rejisör, tiyatro eseri sayılabilir. Aziz Nesin’in hikayeleri ile Nasrettin Hoca fıkraları arasında derin bir iskelet bağı vardır. Yaşar Kemal’in *İnce Memed*’i destan kalıbındadır. Ömer Seyfettin’in *Yalnız Efe*, *Başını Vermeyen Şehit*, *And* hikâyeleri efsane kaynaklıdır. İbrahim Çallı’nın resimleri, Münif Fehim’in tabloları halk yaşamından izler taşır. Nazar boncuğu inanç kaynaklı olup yapımcılarına iyi bir gelir sağlamaktadır. Nazım Hikmet’in Ferhat ile Şirin tiyatro eseri halk hikâyesi kaynaklıdır. Cüneyt Arkın’ın başrollerini oynadığı Köroğlu, Malkoçoğlu, Battal Gazi gibi filmler destan kaynaklıdır. Müziğin evrensel olduğu tezi birçok kişinin ortak düşüncesini oluşturur. Geleneksel müzik grupları ülkelerarası dolaşarak hem kültürlerinin bir parçası olan müziklerini tanıtmakta hem de kendilerine bir kazanç sağlamaktadırlar. “Anadolu Ateşi”

adlı grubun dans gösterileri Türkiye sahası halk danslarından ibarettir. Buradan hareketle folklor-tiyatro, folklor-sinema, folklor-dramaturji, folklor-reklam, folklor-müzik ya da folklor-resim gibi alanlarda karşılaştırmalı ya da alanlararası çalışmalar yapılabileceği görülmektedir.

Sonuç

Folklor disiplin dalına ait alt dalların her birinin farklı işlevlerinin olduğu ortadadır. Bu disiplin alt dallarıyla ilgili edebi ürünler olmakla birlikte alt dalların dil, sözlü ve yazılı eserler kısmı dışında hiçbirinin doğrudan doğruya edebiyata dâhil edilecek özellikleri yoktur. İşlevsel kuramı sadece edebi ürünlere bağlı olarak yorumlamak da coğrafi, kültürel, sosyal, psikolojik, inançsal, sportif ve ekonomik kapsayıcılık açısından daraltıcı bir kalıp oluşturduğu için yanlış olur. Bu kuramı folklorun her alanına uygulayabilmek için belirtilen bu işlevlerin de kurama katılması ve incelemelerin genişletilerek uygulamalarda bunların da kullanılması gerekmektedir. Makalede tartışılan gerekçelere dayalı olarak folklorun genelde kabul gören “hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması; kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma ve protesto” işlevlerinin yanına, önerdiğimiz şekliyle, “ekonomik getiri ve kazanç elde etmek”, “sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlamak”, “biyolojik ve psikolojik rahatlamayı sağlamak”, “milli ve bireysel bilincin oluşmasına katkı sağlamak”, “vücut egzersizleri yapmada kullanılmak”, “yalnızlık korkusunu üzerinden atmak”, “bilim, sanat ve edebiyata ilham kaynaklığı etmek” ve “anlatım ve ifadeye zenginlik katmak” gibi işlevlerin de incelemeler ve değerlendirmelerde hesaba katılarak kuramın genişletilmesi gereklidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Araştırma daha önce yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere başka bir mecraya gönderilmemiştir. Yazar araştırma sürecinde etik ilke ve kurallara uymuştur.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %50. İkinci Yazar %50.

Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and Publication Ethics Statement: Research it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process.

Contribution Rates of Authors to the Article: First author %50, second author %50

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for the study

Support Statement (Optional): No financial support was received for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the authors of this article

Kaynakça

- Altınkaynak, E. (2015). *Ağıtlar (Sarız- Pınarbaşı-Tomarza) Kültür Ajansı*.
- Artun E, (1998). Tekirdağ’da bilmece sorma geleneği. *Tekirdağ halk kültürü araştırmaları 1*, Tekirdağ Genç İş Adamları Derneği.
- Boratav, P. N., (1982). *100 Soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek.
- Cerrahoğlu, M. (2013). “İşlevsel halkbilimi kuramı” bağlamında Şabanözü düğünlerinde “güveyi başı donatma” merasimi. *The journal of academic social science studies*, 6 (7), 289-303.
- Champbel, J. (2017). *Kahramanın sonsuz yolculuğu* (M. Küpüşoğlu, Yay. Haz.) Ötüken.
- Çela A. and Lankford-Knowles, J. and Lankford, S. (2007). *Local food festivals in northeast Iowa communities: a visitor and economic impact study*. *Managing leisure*, 12 (2-3), 171-186.
- Elliot, O. (2012). Folklorun üç işlevi bilimsel tanım olarak geleneksel işlevcilik (A. Büyükokutan, Çev) *Milli folklor*, 24 (96), 267-278.
- Gündüz, Ş. (2017). *Din ve inanç sözlüğü*. Vadi.
- İrmak, Y. (2017). İşlevsel halkbilimi kuramına göre Âşık Mahzuni Şerif’in şiirlerinde tespit edilen yeni işlevler. *Studies of the Ottoman domain (Osmanlı hâkimiyet sahası çalışmaları)*, 7(12), 183-212. <https://doi.org/10.19039/sotod.2017.57>.
- Karaca, M. (2018). İşlevsel halkbilimi kuramı ölçeğinde panayır organizasyonları. *Journal of international social research*, 11(56).
- Kaya, M. ve Yılmaz, C. (2018). Kültür coğrafyası ve kültürel miras açısından Doğu Karadeniz’de “Otçu göçü geleneği ve Kadırga otçu şenlikleri”, *Türk coğrafya dergisi*, LXXI, 69-79.
- Lee, I., Arcodia C. and Lee, T. J. (2012). *Benefits of visiting a multicultural festival: The case of South Korea*, *tourism management*, 33 (2).
- O’Sullivan and Jackson J. M. (2010). Festival tourism: a contributor to sustainable local economic development? *Journal of sustainable tourism*, 10 (4), 325-342.
- Oğuz, Ö. ve Ekici M. ve Aça, M. vd. (2010). *Türk halk edebiyatı el kitabı* (7. Baskı) Grafiker.
- Ozankaya, Ö. (1994). *Toplumbilim*. Cem.
- Propp, V. (2008). *Masalın biçim bilimi* (M. Rifat-S. Rifat, Çev.) İş Bankası.
- Şenocak, E. (2020). Kültürel bellekte askere yollama geleneği: Baskil (Elazığ) ve çevresi örneği, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 22 (8), 49-61
- Tan, N. (2000). *Atatürk ve Türk halk kültürü (Folklor)*. Folklor Araştırmalar Kurumu.
- Tezel, N. (1969). *Türkiye folklor ve etnografya kılavuzu*. Milli Eğitim.
- Yücel, T. (2012). *Eleştiri kuramları*. İş Bankası.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.izlesene.com/video/nursultan-nazarbayevin-dombra-calip-turku-soylemesi/9349024>
(Eriřim Tarihi:12.07.2023, saat:13.00)

<https://www.youtube.com/watch?v=hKW1EtNgIB4> (Eriřim Tarihi: 12.07.2023, saat: 13.07). <https://www.youtube.com/watch?v=hKW1EtNgIB4>(Eriřim Tarihi:12.07.2023, saat: 13.17.

<https://www.youtube.com/watch?v=JKmT47rkFuc> (Eriřim Tarihi:12. 07. 2023, saat: 13.09)

https://www.youtube.com/watch?v=M93U7_kHGWg&t=340s (Eriřim Tarihi:12.07.2023, saat:13.04)

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).